

Les lignes de démarcation et la guerre de course

Pourquoi les Espagnols et les Portugais furent-ils les premiers dans la voie des explorations et des découvertes ? C'est que grâce à l'occupation de leurs pays par les Musulmans, ils en savaient beaucoup plus long que les autres peuples sur la navigation, la cartographie et l'astronomie. Dès qu'ils eurent secoué le joug arabe, ils se trouvèrent être les deux pays les plus puissants de l'Europe.

Ce qui est surprenant, c'est que les autres nations leur aient laissé si longtemps le monopole des découvertes. Chacun savait que des navires chargés d'or et d'argent arrivaient continuellement dans les ports espagnols. Chacun devinait les bénéfices que le Portugal tirait du commerce des épices et de l'importation des oranges. Il fallut pourtant des années avant que d'autres pays n'obtiennent les mêmes avantages.

Cela s'explique par le fait qu'au commencement des temps modernes, on appliquait le principe de la mer fermée (*mare clausum*), principe selon lequel un souverain pouvait aussi bien prendre possession des mers que des terres.

C'est en vertu de ce principe que le Portugal revendiqua le monopole de la route du Cap, tandis que l'Espagne, après le premier voyage de Colomb, entendait se réserver en exclusivité les avantages de la route des Amériques.

Par le traité de Tordesillas en 1494, le pape Alexandre VI partagea le monde en deux sphères d'influence, l'une devant être exploitée par

l'Espagne, l'autre par le Portugal. La ligne de démarcation partait de la pointe sud du Groenland et allait jusqu'aux bouches de l'Amazone. Tout ce qui se trouvait à l'ouest était pour l'Espagne, tout ce qui se trouvait à l'est pour le Portugal. Après le voyage de Magellan, une deuxième ligne de partage fut tracée dans le Pacifique (1529).

La détermination de ces lignes de démarcation écarta toute possibilité de querelles entre les deux rivaux. Elle constitue le premier exemple d'arbitrage international.

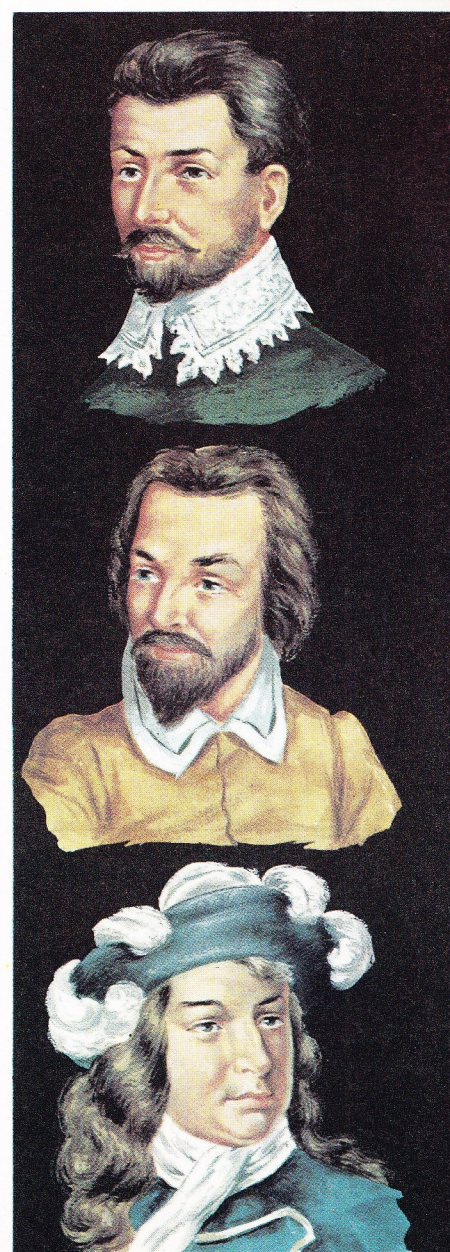
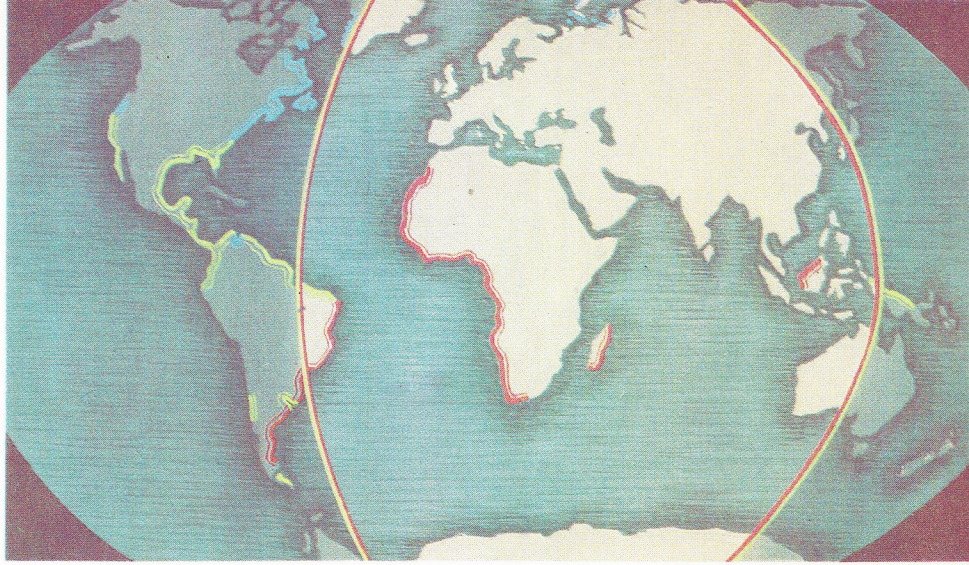
Il est compréhensible que les flottes chargées d'or et d'argent constituèrent une proie alléchante pour les corsaires des pays du Nord, exclus du commerce colonial. Les trois premières caravelles chargées d'or furent saisies dès 1521 par Ango, un Dieppois.

Il faut se garder de confondre les corsaires avec des pirates sans foi ni loi. Porteurs de « lettres de marque », les corsaires avaient le droit de capturer les vaisseaux de commerce des nations ennemies. C'était souvent d'excellents marins, qui avaient eu maintes occasions d'exercer leur adresse et leur énergie. Les noms de Francis Drake, Frobisher, Walter Raleigh, et au XVIIIe siècle de Jean Bart et de Piet Hein (voir page 104), sont fameux dans l'histoire de la « course ».

Le principe de la mer fermée était battu en brèche. Hugo Grotius, fameux juriste hollandais, défendit avec succès le principe de la liberté des mers, tandis que l'Angleterre, la France et les Provinces-Unies passaient à la conquête des colonies dans les deux hémisphères.

En haut : le pape Alexandre VI. Carte du monde avec les lignes de démarcation de 1494 et de 1529.

En bas : des galions chargés d'or sont attaqués par des corsaires. Drake (voir page 98), Raleigh et Jean Bart.

DE WERELD INDELEN, DE BUIT VERDELEN

De redenen waarom Spanje en Portugal in de vijftiende eeuw de leiding namen bij de ontdekkings- tochten en de kolonisatie, zijn niet moeilijk te begrijpen. Gedurende de lange tijd van de mohammedaanse bezetting hadden ze over de zeevaart, het tekenen van kaarten en de sterrenkunde meer geleerd dan welk ander volk van Europa. En toen ze tenslotte de mohammedanen verdreven, kwamen ze uit de strijd als de machtigste en meest éénge- maakte landen van Europa te voorschijn.

Toch blijft het verrassend, dat het overige Europa de Spanjaarden en de Portugezen toeliet, zoveel jaren het monopolie te houden van de voordelen van de ontdekkings- tochten en het wetenschappelijk onderzoek. Iedereen wist, dat elk jaar goud en zil- ver uit Amerika naar Spanje stroomde en iedereen wist ook, welke rijke vruchten de Portugezen pluk- ten van de specerijenhandel en de invoer van si- naasappelen uit Zuidoost-Azië, voordat de sinaas- appelcultuur zich in Europa had gevestigd. En toch duurde het vele jaren, vóór andere landen soortge- lijke voordelen wisten te verwerven.

Misschien ligt de voornaamste reden voor dit alles toch in één enkele daad van de staatsman Alexan- der VI, de man die paus werd op hetzelfde ogenblik dat Columbus voor het eerst in de Nieuwe Wereld aan wal ging. Op dat ogenblik waren alleen Spanje en Portugal met het ontdekken van nieuwe landen bezig. Er bestond een werkelijk gevaar, dat de riva- liteit tussen beide tot een oorlog zou leiden. En een dergelijke oorlog tussen twee naburige christelijke landen, die zich pas kort tevoren van de mohamme- daanse heerschappij hadden bevrijd, zou een trage- die zijn geweest. De paus trad als scheidsrechter tus- sen hen op en verdeelde bij het Verdrag van Torde- sillas (in 1494) de wereld in twee invloedssferen, waarvan de ene slechts door Spanje en de andere slechts door Portugal zou worden "bewerkt". De deellijn liep van de zuidelijke punt van Groenland tot aan de monding van de Amazone. Alles wat ten westen daarvan lag, werd aan Spanje geschonken, alles ten oosten ervan was voor Portugal.

Het was een tijdlang gebruikelijk, met deze daad van de paus de spot te drijven. Hij verdeelde immers een onontdekte wereld tussen twee betrekkelijk

kleine landen. Maar Alexander VI was niemand an- ders dan Rodrigo Borgia, die nabij Valencia in Spanje geboren werd, terwijl de mohammedanen daar nog vaste voet hadden. Zijn daad kan best een rampzalige oorlog tussen Spanje en Portugal hebben voorkomen. Deze daad belette ook een aantal andere landen, in een algemene grabbel naar nieuwe kolo- niën, oorlog te voeren tegen Spanje en Portugal.

Enkele gevolgen van het Verdrag van Tordesillas zijn thans nog merkbaar. Bij de ontdekking van Brazilië, in 1500, wees de deellijn van de paus het aan Portugal toe. Al wat ten westen van deze lijn van Amerika overbleef, werd Spaans. Tot op de huidige dag is het hele Amerikaanse vasteland ten zuiden van de grens der Verenigde Staten een Spaansspre- kend gebied. De enige grote uitzondering is Brazilië, waar men Portugees spreekt.

Het Verdrag van Tordesillas betekende ook, dat de andere Europese landen slechts later aan de rush naar Amerikaanse bezittingen konden deelnemen, namelijk toen Noord-Amerika nog bijna helemaal onontdekt was. Heden ten dage is bijna heel Noord- Amerika Engelssprekend, behalve dan de Canadese provincie Quebec, waar Frans de voornaamste taal is.

Hoewel andere regeringen lange tijd voor de bui- tenwereld de pauselijke verdeling van de wereld eerbiedigden, brak een tijd aan waarop zij de activi- teiten van zeelieden die besloten de buit van de ont- dekkingstochten met Spanje te gaan delen, niet wil- den zien. Van het midden van de zestiende eeuw af wisten zeerovers zoals Francis Drake, Martin Forbisher, Walter Raleigh, Jan Bart en Piet Hein, dat hun eigen regeringen maar al te gelukkig waren, als ze Spaanse nederzettingen overvielen en Spaan- se galjoenen plunderden. En toen Spanje zich bij Elizabeth I beklagde over de Engelse zeerovers- handelingen, antwoordde zij zonder blikken of blo- zen dat de Spanjaarden door het monopoliseren van de Amerikaanse handel deze moeilijkheden zelf had- den gezocht. Ze voegde er betekenisvol aan toe dat "zij geen enkel recht, aan de Spanjaarden door de bisschop van Rome toegekend, erkende". Toen reeds betekenden de pauselijke decreten weinig voor Engeland.

Boven : Paus Alexander VI en de lijn waarmee hij de wereld tussen Spanje en Portugal verdeelde. **Onder links :** Galjoenen, die schatten uit de Nieuwe Wereld naar Spanje vervoerden, in strijd met zeerovers. **Rechts :** Drake, Raleigh en Jan Bart, de kwelgeesten van de Spanjaarden.

Globerama

HISTOIRE DES CIVILISATIONS MENS EN WERELD, VROEGER EN NU

CASTERMAN

HET AVONTUUR VAN MENS EN WETENSCHAP

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

Le présent ouvrage est publié simultanément en
français (Casterman, Paris-Tournai)
allemand (International School, Cologne)
anglais (Odhams Press, Londres)
américain (International Graphic Society, New York)
danois (Munsgaard Scandinavisk Bogforlag)
finlandais (Munsgaard)
hollandais (Keurkoop, Rotterdam)
italien (Fratelli Fabbri, Milan)
portugais (Codex)
suédois (Munsgaard)

2e édition, 1964

KEURKOOP NEDERLAND

© ESCO PUBLISHING COMPANY

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN VOOR ALLE LANDEN

Art © 1959 by Esco, Anvers

Text © 1963 by Casterman, Paris

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.